

УДК 124.:165:

Л. В. Броннікова

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАУКОВОГО ЗНАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ

Чорноморський національний університет імені Петра Могили;
e-mail: larisa19631601@gmail.com

Анотація. У статті йдеться про ціннісний потенціал наукового пізнання. У певний історичний період наука стала одним із найвагоміших чинників розвитку культури та цивілізації. Незважаючи на вражаючі досягнення науки і техніки, безперечний гуманістичний сенс та потенціал науки, у філософії існують різні точки зору щодо розуміння наукового пізнання як цінності. Підкреслюється, що одні дослідники зосереджуються на внутрішніх цінностях «науки задля науки», інші акцентують увагу на її соціальному призначенні та оцінці. Є позиції повного схвалення та виправдання науки, але існує й критика, опозиція і, навіть, прогнози щодо «кінця» науки. Все це актуалізує необхідність подальшої філософської рефлексії щодо аксіологічного потенціалу наукового пізнання загалом.

Ключові слова: наука, наукове знання, культура, цінності, наукова раціональність.

Вступ

Здається банальним ще раз нагадувати про те, що наука – це цінність людства, оскільки вона є провідним чинником сучасної цивілізації. Дійсно, усі форми суспільної свідомості відіграють свою роль у побудові та розвитку культурної цілісності. Усі форми суспільної свідомості здійснюють і когнітивні, й аксіологічні, і сенсоутворюючі функції. Але тільки наука здатна виходити за рамки кожного конкретно-історичного типу практики і відкривати для людства нові предметні світи. Г.Башляр патетично висловився про цінність науки як про «велику людську цінність» (Башляр, 1987: 345).

У сучасній філософській літературі взаємини науки та соціуму обговорюються в різних аспектах. Кардинальні зміни, що вже тривалий час відбуваються з інфраструктурою науки, мотивацією наукової діяльності, стандартами науковості висвітлено в працях українських та російських авторів. Зокрема в працях, В. Стьопіна, С. Кримського, М. Онопрієнка, Л. Дротянко, С. Ягодзінського, Б. Пружиніна, О. Огурцова та інших. На нашу думку, в контексті теми даної статті цікавим буде зіставлення точок зору щодо розуміння науки як цінності, висловлені у різні роки апологетами науки Г. Башляром, Х. Лейсі та критиком науки Дж. Хорганом. Але передусім указуємо на твір Е. Гуссерля «Криза європейських наук та трансцендентальна феноменологія», в якому перша глава має назву «Криза наук як вираження радикальної життєвої кризи європейського людства».

Е. Гуссерль пояснює кризу науки як сумніви в її цінності, «втрату життєвої значущості» навіть на тлі «виняткового впливу позитивних наук на світогляд сучасної людини, починаючи з другої половини 19 століття» (Гуссерль, 1990). У пізній період своєї творчості він піднімає питання щодо відносин між європейською наукою та філософією, з одного боку, та між наукою і повсякденним життям, з іншого. Досліджуючи генезу цієї кризи, філософ дійшов висновку, що наука забула людину, втратила зв'язки з основними цілями та цінностями людського життя. Вихід із цієї світоглядної кризи видатний філософ убачав у зміні взаємин між наукою та «життєвим світом». Життєвий світ – це фундамент будь-якого знання, без аналізу якого неможливо зрозуміти наукове мислення, яке над ним надбудовується. Тільки це джерело науково-теоретичної діяльності і

здатне прояснити нам справжній сенс і цінність науки для людини та соціуму. В світлі проблематики даної статті зазначаємо, що, за Е. Гуссерлем, життєвий світ – це образ світу у певній культурно-історичній специфіці.

Мета і завдання

Метою статті є аналіз нових контекстів розуміння цінності наукового знання. Очевидно, що в суспільному житті постійно відбуваються зміни, в тому числі і цінностей, і це не слід драматизувати, адже йдеться не про їхню втрату. Шляхетна мета та культурне призначення наукового знання – духовне вдосконалення людей, адже наука є не лише соціальним, а й інтелектуальним феноменом. Саме наука навчає людину мислити, аргументувати, зберігати незалежність думок. Чому ж тоді зберігаються різноманітні спроби зменшення авторитету науки? Чи має наукова діяльність аксіологічні орієнтири?

Методологія дослідження

Методологічною основою дослідження є комплекс філософських та загальнонаукових методів, що забезпечує аналіз процесів, які відбуваються у сучасній науці, та визначення напрямків її подальшого розвитку. У статті також застосовані системний та синергетичний підходи. Синергетика пропонує міждисциплінарну методологію для розуміння властивостей динаміки самоорганізації в природі та соціумі і, у такий спосіб, допомагає досліджувати нелінійні, багатофакторні процеси, що відбуваються як всередині наукової діяльності, так і у взаєминах між наукою та суспільством в інформаційну епоху.

Результати

У сучасній філософії сформувалася тріада – «культура-наука-цивілізація». Очевидно, що наука одночасно належить і культурі, й цивілізації. Соціум тривалий час дбайливо працював над створенням науки як форми суспільної свідомості, над її теоретизацією та інституалізацією. В аксіологічній системі європейської культури наука завжди перебувала на високих позиціях. Якщо в класичний період розвитку наука впливала на появу нових соціальних і технологічних практик, механізмів та рівнів контролю, то у ХХ столітті ситуація змінюється. В успіхах та досягненнях науки почали вбачати загрозу людському існуванню ще під час Першої світової війни. Саме тоді, зазначає

Г. Башляр, науку почали звинувачувати в усіх смертних гріхах. Філософ запитує: чи посилює наука драму людського буття? Якщо впродовж останніх століть у науці вбачали прояв гуманного начала, то коли й чому ситуація змінилася?

На думку французького філософа, для відповіді на ці питання слід спочатку розібратися із проблемою цінностей, з їхньою складною ієрархією. Г. Башляр наполягає на тому, що і в сучасну епоху наука зберігає свою принадливість та передається від покоління до покоління як поклик. Особливо зворушливо в наш час звучать його слова про те, що «в глибинах людської душі є прагнення до пізнання, яке розуміється як обов'язок» (Башляр, 1987: 328). Те, в чому звинувачують науку, не має до неї відношення, не можна переносити тягар злочину з убивці на знаряддя злочину. Не можна перекладати на науку відповідальність за спотворення людських цінностей (Башляр, 1987: 329).

Очевидно, що на проблему ціннісного потенціалу науки впливають взаємовідносини та взаєморозуміння науки та соціуму, які є неоднозначними. Російський філософ Л. Маркова дотепно відмічає, що якщо на початку класичного періоду розвитку науки природознавець вдвлявся в емпірію навколишнього світу, маючи на меті класифікувати рослини, визначити точку кипіння води при певному тиску, то в наш час учений має справу із заплутаним клубком людських відносин. У цей клубок вбудовується і наукова діяльність (Маркова, 2017).

У ХХ столітті з різною силою проявлялися антисциєнтистські настрої – від помірних до агресивних. Очевидно, що трендом антисциєнтистських течій є сумніви в цінності наукових досягнень, абсолютизація суперечностей науково-технічного прогресу. А сучасні критики науки і наукового знання загалом проголошують навіть фіналістські передбачення, обговорюють проблеми кризи легітимності, «кінця» та «меж» наукового пізнання. Як справедливо зазначає О. Огурцов, якщо класичний образ науки орієнтував на побудову єдиної узагальненої теорії, а не класичний образ науки – на доповнюваність різних засобів і мов опису квантово-механічних феноменів, то постнекласична наука відстоює ідею принципової множинності описів та пояснень і наполягає лише на чіткості та методологічній прозорості вихідних принципів та передумов, на послідовності й аргументованості наукового дискурсу, що здійснюється у діалозі та критиці інших принципів і способів міркування (Огурцов, 2011: 433).

У сучасній філософії науки такі теми як наука і ціннісні форми свідомості, наука і культура не просто обговорюються, а постійно уточнюються і деталізуються залежно від конкретних запитів. На думку Л. Дротянко, гуманізація науки впливає на зміст усіх її функцій, оскільки «метою сучасної постнекласичної науки є не лише когнітивна цінність знання про зовнішній стосовно людини світ, скільки визначення пріоритетів соціально-культурного характеру» (Дротянко, 2016: 17). Поверот до соціокультурних та історичних вимірів наукового знання дозволяє інакше розглянути такі проблеми,

як критерій об'єктивності науки, місце ціннісних суджень у складі наукового знання, вибір теорії тощо. В той же час виклики сучасного світу, що ставлять під сумнів цінності європейської раціональності, вимагають конкретизації надто широкої теми «Наука і цінності». Йдеться про кризовий стан науки та освіти на тлі масового наступу на компетентність розуму, на цінність істини, авторитет філософії на початку ХХІ століття. І все це відбувається в епоху переходу суспільства до інформаційної стадії.

Обговорення

Розвиток науки, її структурні, інституціональні та функціональні аспекти є надзвичайно складними. Саме тому наука була, є й буде об'єктом філософської рефлексії. Список літератури щодо даної проблематики є неозорим. Ось чому в обговоренні ми розглянемо твори, що абсолютно протилежно трактують ціннісний потенціал сучасного наукового знання.

Однією з таких праць є книга американського професора філософії Х. Лейсі «Чи свободна наука від цінностей?», в якій автор відмічає множинну аспектів взаємодії науки та цінностей, різноманітні позиції і погляди щодо розуміння цієї проблеми. Х. Лейсі розглядає цю проблему в двох аспектах. Перший – чи має науковий пошук ціннісні орієнтири, чи науковець має вивчати об'єкт неупереджено? Другий – чи впливає наука на розвиток культури та цивілізації? Іншими словами – чи не шкодить наука життю людей, чи є її вплив корисним? (Лейсі, 2001). Як ми вже зазначали, в даній статті йдеться не про ідеали ціннісно нейтрального знання та об'єктивності, а про науку як цінність у контексті другого аспекту. За Х. Лейсі, наука має цінність людського добробуту. Процвітання людей у розмаїтті аспектів та різновидів є для нього фундаментальною цінністю. З цим не можна не погодитись.

Книга Дж. Хоргана «Кінець науки. Погляд на обмеженість знання на заході Століття Науки» радикалізує розуміння знецінення науки аж до передбачення її швидкого зникнення. Цей учений і письменник на початку своєї книги зауважує, що пошук знань є найбільш значущим з усіх видів людської діяльності. А потім наводить висловлювання багатьох сучасних вчених, а також відомих філософів (зокрема, К. Поппера, Т. Куна, П. Фейєрабенда), які сумніваються у майбутньому науки, безконечності наукового пошуку, визначають межі наукового пізнання. Російський філософ В. Казютинський досить жорстко критикує аргументи Дж. Хоргана. Зокрема, він іронічно зазначив, що перехід від раціональної аргументації до психологічної – характерна риса цієї книги. Серед раціональних аргументів – те, що впродовж другої половини ХХ століття не були створені нові фундаментальні наукові теорії, а число видатних відкриттів у сфері науки зменшувалось. Отже, ані нових теорій, ані нових відкриттів і далі не буде, адже надскладні проблеми перевищують пізнавальні можливості науки. Проте у космології застосування квантової та релятивістської фізики

сприяло відкриттю прискореного розширення Всесвіту, флуктуації реліктового випромінення, визначенню параметрів динаміки Мегагалактики (Казютинский, 2013).

Ще однією з ознак «кінця» науки Дж. Хорган вважає те, що фундаментальні дослідження коштують все більше, і суспільство споживання просто буде вводити фінансово-економічні обмеження на розвиток науки. У той же час історія науки лише підтверджує те, що зростання фундаментального наукового знання згодом багатократно компенсує витрати на наукову діяльність. У такий спосіб, загальними недоліками книги Дж. Хоргана можна вважати фрагментарність образу науки, нелогічність висновків, недостатню доказову базу загалом, а також зайву емоційність. Разом із тим, ця книга сприяє подальшому обговоренню науки як цінності людства в стилі певної антиномії. Зокрема, для обговорення можна взяти такі слова Дж. Хоргана: «віра у вічність прогресу – домінуюча омана нашої культури». Слід зазначити, що сам автор передбачав критичну реакцію на зміст його книги, але недооцінив її сили. «Я не передбачив, наскільки широко й майже одногосно її будуть лаяти» (Хорган, 2001: 470).

На думку В. Казютинського, прогнози щодо «кінця» науки базуються на пріоритеті раціонального пізнання. Разом із тим, для відновлення розуміння цілісного світу деякі автори пропонують врахування «вищих цінностей» (зокрема, релігійних) (Казютинский, 2013). Річ у тому, що у сучасній науці, в основному, застосовується метод редукціонізму. Надскладні людиновимірні системи, які є об'єктами постнекласичної науки, також досліджуються редукціоністськими засобами (наприклад, квантові теорії свідомості, уподібнення людини комп'ютеру та інші). Цей підхід є досить ефективним. Але в багатьох випадках існує необхідність застосовувати разом із редукціонізмом також холістичний підхід, що розглядає надскладні системи з точки зору їхньої цілісності (наприклад, під час вивчення біосфери або свідомості). На наш погляд, тільки спільне застосування обох підходів може сприяти новим відкриттям у науці. Холістичний підхід є особливо важливим при комплексних дослідженнях людини в єдності її духовного, тілесного та соціального вимірів.

Сучасне наукове пізнання спрямоване на вирішення подібних складних ситуацій, використовуючи принципи нерівноважності, нестійкості, становлення і переходить до аналізу відкритих, нерівноважних складних систем, що мають здатність до самоорганізації та еволюції. Завдяки синергетиці, починаючи з другої половини ХХ-го століття, центром наукових досліджень стало осмислення незворотних процесів та змін, що притаманні усім формам буття – природі, людині, соціуму, духовним утворенням.

Сучасна наука стикається з такими новими надскладними проблемами, які породжують прогнози про «кінець» науки. Намагання підкорити «застарілий» науковий раціоналізм зверненням до сфери трансцендентного, а наукову об'єктивність – релігійним догматизмом і є спробами іншого,

«ненаукового» способу пізнання світу. Саме тому В. Казютинский, підтримуючи ідеї В. Стюпіна, пропонує вихід з цієї ситуації у визнанні єдності наук про природу та наук про людину, у зближенні природничого й гуманітарного пізнання. Тоді й майбутній розвиток науки буде потенційно безконечним (Казютинский, 2013). Ми поділяємо оптимізм відомих філософів. Науковий пошук відбувається у різні епохи в різному темпоритмі, і наявні паузи, зупинки в розвитку тих чи інших галузей знань не слід драматизувати.

Наука – це соціальний проект, що означає, що суспільство не буде призупиняти науково-технічний прогрес. Сучасна людина вже не може обійтися як без продуктів наукової діяльності, так і без наукової раціональності загалом. Упровадження результатів наукового пізнання забезпечує соціум комфортом і усілякими благами, а цінності дозволяють людині залишитися людиною. Саме в цьому й полягає аксіологічний потенціал науки, її неминуще культурне призначення.

Висновки

Наукове знання займає домінуюче місце в культурі інформаційного суспільства, продукуючи новітні технології. Суспільству такого типу притаманна прискорена трансформація цінностей. З одного боку, новітні технології (зокрема, Інтернет) здійснили революційні зміни в науковій сфері, зокрема значно зросла ефективність професійної діяльності науковців. З іншого боку, змінилося ставлення до її результатів – в інформаційному суспільстві значно посилюється прагматизація, комерціалізація знання, перевага надається установкам на інновації та утилізацію знання. Статус сучасної науки набувається перш за все у полі споживання; знання оцінюється як товар, послуга, ресурс (Броннікова, 2012: 32). Соціально-економічні умови функціонування сучасної науки обумовлюють споживачьке відношення до наукових знань, проте культурну значущість і самоцінність наука не втрачає.

У науковому середовищі початку ХХІ століття констатують «падіння нравів». Поряд з вагомими досягненнями вчених існує імітація наукової діяльності, псевдонаука, фальсифікація результатів досліджень, засилля плагіату, відсутність опору (або хоча б критичного ставлення) в академічній сфері до подібних явищ. Це актуалізує проблему аксіологічного потенціалу науки. Адже саме цінності визначають сенс, напрям, стратегію усіх видів людської діяльності. Тому врахування цінності наукових знань сприяє досягненню кращих результатів, зростанню наукової культури загалом. Зокрема ідеї коеволюції, синергетики, нового гуманізму, що їх запропонувала постнекласична наука, передбачають нове ставлення до людини, соціуму, природи.

Г. Башляр підкреслював емоційний контекст аксіологічного потенціалу науки, як цінність усвідомлення власної присутності в культурі та обов'язком підтримувати це усвідомлення, оскільки саме воно надає сенсу науковій роботі. Наукова думка спрямована на збереження, повторне

знаходження, постійне оновлення, виправлення, перегляд результатів своєї діяльності. Саме тому наука передбачає сміливість, постійність, наполегливість (Башляр, 1987: 330). У той же час філософ писав про соціальний характер сучасної науки, адже наукова діяльність може здійснюватися лише в межах соціальних інституцій і неможлива поза науковим співтовариством. Сучасна наука – це загальнолюдське утворення (Башляр, 1987: 343). У такий спосіб, філософський дискурс про науку як цінність завжди буде актуальним, оскільки наука має безліч аспектів та стільки ж суперечок між дослідниками щодо їхнього змісту.

Список літератури

1. Огурцов А.П. Философия науки: двадцатый век: Концепции и проблемы. Часть 2. Философия науки: наука в социокультурной системе / А. Огурцов. – СПб: изд.дом «Мир». – 2011. – 495 с.
2. Казютинский В. В. Близок ли «Век Науки» к завершению? / В. В. Казютинский // Вопросы философии. – 2013. – №3. – Режим доступа: <https://vphil.ru>. – Назва з екрану.
3. Дротянко Л. Г. Функциональные трансформации постнеклассической науки в информационном обществе / Л. Г. Дротянко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – 2016. – №2. – С. 14-18.
4. Башляр Г. Научное признание и душа человека / Г. Башляр // Новый рационализм: Пер. с франц. – М.: Прогресс, 1987. – С. 328-346.
5. Хорган Дж. Конец науки. Взгляд на ограниченность знания на закате Века Науки / Дж. Хорган; пер. с англ. – СПб.:Изд-во Амфора, 2001. – 479 с.
6. Лейси Х. Свободна ли наука от ценностей? Ценности и научное понимание / Х. Лейси; пер. с англ. – М.: Логос, 2001. – 358 с.
7. Гуссерль Е. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология [Электронный ресурс] / Е. Гуссерль. – Режим доступа: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000063/st000.shtml>. – Назва з екрану.
8. Маркова Л. А. Другая наука, в результате – новая научная политика / Л. Маркова // Вопросы философии. – 2017. – №12. – Режим Огурцов А.П. Философия науки: двадцатый век: Концепции и проблемы. Часть 2. Философия науки: наука в социокультурной системе / А. Огурцов. – СПб: изд.дом «Мир». – 2011. – 495 с.

9. Бронникова Л. В. Специфика науки і наукової комунікації в суспільстві початку XXI ст. / Л. В. Бронникова // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – 2012. – №2. – С. 31-35.

References

1. Ogurcov, A.P. (2011). *Filosofiya nauki: dvadcatyj vek: Konceptii i problemy. Chast 2. Filosofiya nauki: nauka v sociokulturnoj sisteme [Philosophy of Science: Twentieth Century: Concepts and Problems. Vol. 2. Philosophy of Science: Science in Sociocultural System]*. Saint-Petersburg: izd.dom «Mir» [in Russian].
2. Kazyutinskij, V.V. (2013). Bлизok li «Vek Nauki» k zaversheniyu? [Is the "Age of Science" close to completion?]. *Voprosy filosofii, Problems of Philosophy 3* [in Russian]. Retrieved from: <https://vphil.ru> [in Russian].
3. Drotianko, L.G. (2016). Funkcionalnye transformacii postneklassicheskoj nauki v informacionnom obshestve [Functional Transformations of Post-Non-Classical Science in the Information Society]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu, Proceedings of the National Aviation University, 2* (24), 14-18 [in Russian].
4. Bashlyar, G. (1987). Nauchnoe priznanie i dusha cheloveka [Scientific recognition and the human soul]. *Novyj racionalizm [New Rationalism]*. Moscow: Progress, S. 328-346 [in Russian].
5. Horgan, Dzh. (2001). Konec nauki. Vzglyad na ograniченность znaniya na zakate Veka Nauki [A look at the Limitations of Knowledge at the Sunset of the Age of Science]. Saint-Petersburg: Izd-vo Amfora [in Russian].
6. Leysi, H. (2001). Svobodna li nauka ot cennostej? Cennosti i nauchnoe ponimanie [Is Science Free of Values? Values and Scientific Understanding]. Moscow: Logos [in Russian].
7. Gusserl, E. Krizis evropejskih nauk i transcendentalnaya fenomenologiya [The crisis of European sciences and transcendental phenomenology] Retrieved from <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000063/st000.shtml> [in Russian].
8. Markova, L.A. (2017). Drugaya nauka, v rezultate – novaya nauchnaya politika [Another science, resulting in a new science policy]. *Voprosy filosofii, Problems of Philosophy 12*. Retrieved from: <https://vphil.ru> [in Russian].
9. Bronnikova, L.V. (2012). Specifika nauki i naukovoyi komunikaciyi v suspilstvi pochatku XXI st. [Specificity of science and scientific communication in the society of the beginning of the XXI century] *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu, Proceedings of the National Aviation University, 2*, 31-35 [in Ukrainian].

Л. В. Бронникова

АКСИОЛОГИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ НАУЧНОГО ПОЗНАНИЯ В ИНФОРМАЦИОННУЮ ЭПОХУ

В статье говорится о ценностном потенциале научного познания. В определенный исторический период наука стала одним из важных факторов развития культуры и цивилизации. Несмотря на впечатляющие достижения науки и техники, бесспорный гуманистический смысл и потенциал науки, в философии существуют различные точки зрения относительно понимания аксиологического значения научного познания. Подчеркивается, что одни исследователи сосредотачиваются на ценностях «науки для науки», другие акцентируют внимание на ее социальном назначении и оценке. Есть позиции полного одобрения и оправдания науки, но существует и критика, оппозиция и даже прогнозы относительно «конца» науки. Все это актуализирует необходимость дальнейшей философской рефлексии относительно аксиологического потенциала научного познания в целом. **Ключевые слова:** наука, научное знание, культура, ценности, научная рациональность.

L. Bronnikova

THE AXIOLOGICAL POTENTIAL OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE IN THE INFORMATION AGE

Introduction. The article is devoted to the study of the problem of the axiological potential of science. For more than 100 years, philosophy has been analyzing this problem, since the proposed solutions are not just different, but sometimes contradictory to each other. This is connected not only with the essence of science, but also with the understanding of values as the basis of culture. Scientific rationality does not arise from scratch, but the foundation of spiritual values already accumulated by society. As you know, society highly values all forms of social consciousness. But the place of science in culture is special, since only science is able to go beyond the scope of each concrete historical type of practice and show new subject areas to people. **The aim and task.** In society there are constantly changing values. This is also true for science. At the same time, science does not lose its status in culture, since the intellectualization of society is continued. Science teaches man to think, argue, create new. That is why it is necessary to analyze the causes of attempts to depreciate scientific activity and its results in the information society. **Research methods.** The methodological basis of the study is a set of philosophical and general scientific methods, which provides an analysis of the processes that take place in modern science and determine the directions of its further development. The article also applies systemic and synergistic approaches. **Research results.** Despite the successes of classical science, at the beginning of the 20th century, they began to accuse science of dehumanization. Obviously, social crises and wars undermine the authority of science. Throughout the 20th century, anti-scientific criticism has existed. At the same time, the image of science is changing to non-classical, and in the second half of the 20th century - to post-non-classical.

Attention to the socio-cultural and historical dimensions of scientific knowledge allows us to re-realize the value potential of science. **Discussion.** In philosophical literature there are conflicting opinions about the value of science - from full exaltation to stating the "end" of science. The arguments of the opponents are interesting and deserve attention. **Conclusions.** The problem of the value potential of science is relevant not only in connection with the achievements of the scientific and technical sphere, but also with such phenomena as imitation of science and plagiarism. Taking into account the value potential of science contributes to its success and enhances the level of scientific culture in society as a whole.

Keywords: science, scientific knowledge, culture, values, scientific rationality.

УДК 111.1 : 123

В. Б. Лимар

ТВОРЧИСТЬ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ПРОЯВИ СВОБОДИ НА РІВНІ ОСОБИСТОСТІ ТА ЛЮДСТВА У СХІДНОХРИСТИАНСЬКІЙ ОНТОЛОГІЇ

Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Анотація. Статтю присвячено розгляду таких проявів свободи, як творчість та відповідальність. У межах східнохристиянської онтології, застосовуючи підхід «традиціонізму», досліджується амплітуда проявів свободи на онтологічному рівні особистості. Одержані результати узагальнюються та переносяться на онтологічний рівень того чи іншого народу як частини людства загалом. Прояви свободи (творчість і, як її наслідок, відповідальність) на цьому етапі прослідковуються у внутрішньому виявленні – віросповіданні та зовнішньому – культурі у широкому розумінні.

Ключові слова: східнохристиянська онтологія, буття, традиціонізм, свобода людини, особистість, творчість, відповідальність, онтологічний рівень, людство.

Вступ

Східнохристиянська онтологія, яка у загальних рисах оформилася вже у часи творчості Каппадокійського гуртка, за своєю сутністю досліджує буття як умову можливості суцього, тобто відповідає вимогам самого предмету. Буття є підвалиною суцього як такого, підвалиною (чи, інакше, принципом, із якого дещо походить) не логічною, а реально-онтологічною, тобто внутрішнім засновком буття суцього. Таке розуміння онтології витримало темпоральну перевірку, і до тепер є незмінним підґрунтям для мислителів даної традиції. Вже пізніші теоретично-схоластичні нашарування на це реально-практичне усвідомлення буття дало небезпідставний привід для претензій М. Гайдеґера: «Найхарактернішим виявом «онтологічного повороту» є позиція Гайдеґера, який відкидає всю посократівську позицію щодо буття як «метафізичну» – «онтичну», не онтологічну (таку, що розглядає буття як умову можливості суцього, а не як просто предметно-чуттєвий світ), таку, що здатна тільки «безсило ковзати по поверхні буття, але не сягати самого буття» (Бичко, 2012: 766). Реагуючи на критику метафізики М. Гайдеґера у праці «Буття і час», сучасні представники східнохристиянської онтології Х. Яннарас, зокрема, у книзі «Особистість і Ерос» та Іоанн Зізіулас у роботі «Communion and Otherness» висвітлюють спроможність цієї онтології об'єктивно займатись дослідженням буття та суцього як його прояву.

Мета і завдання

Базуючись на положеннях християнської онтології Сходу, метою статті окреслимо дослідження таких проявів свободи людини, як творчість та відповідальність на онтологічному рівні окремої особистості і людства загалом. Застосовуючи підхід «традиціонізму» східнохристиянської онтології, завдання роботи полягає у вияві амплітуди свободи на буттєвому особистісному рівні, що побічно або

безпосередньо впливає у подальшому на історію та буттєвий розвиток усього людства.

Методологія дослідження

Методологія дослідження полягає у розгорнутому аналізі положень «традиціонізму» та індуктивному застосуванні одержаних результатів стосовно до особистості та сукупності народів, які загалом утворюють людство. Додатково застосовується побіжний порівняльний аналіз у тій частині дослідження, де мова буде йти про градації особистості та (згідно Гегеля) рівні віросповідання.

Результати

Слід зауважити, що східнохристиянська онтологія, маючи відмінні від метафізики методи та уявлення, все ж поділяє метафізичне сприйняття про предмет дослідження. На початку минулого ХХ ст. західноєвропейські уявлення про метафізику «очищуються» від онтичного нашарування і, враховуючи критику, суттєво наближаються до спільних християнських витоків; яскраво можна це дослідити у книзі австрійського філософа і теолога Е. Корета «Основи метафізики», яка й дотепер є єдиною вдалою спробою систематизації метафізики: «Метафізика, як вона тут повинна бути представлена в основних рисах, є «всезагальною метафізикою», чи онтологією, тобто тією частиною або тим аспектом метафізики, який повинен дослідити всезагальні та неодмінно значущі визначення та закони буття, остаточне обґрунтування яких, однак, слід розповсюджувати на абсолютне буття» (Корет Емерих, 1998: 16). Отже, «абсолютне буття» є одним із головних об'єктів діяння онтології Сходу, без якого втрачається увесь її зміст та взагалі доцільність її існування. Але також, як і метафізика, онтологія Сходу спрямовує методи свого дослідження та накопичення знань і на людину: «Я «є» у беззаперечній дійсності свого існування, але я є не саме буття. Я покладаю відмінність, виділяю себе з